

QADRIYATLAR OILA BARQARORLIGINI TA'MINLASH OMILI SIFATIDA

*Toshkent shahar 167-maktab psixologi***Kamolov Muzaffar Zuxriddinovich**

Annotatsiya: *ushbu maqolada milliy qadriyatlarimiz davomchisi – oila ma'naviyatini yuksaltirish – sog'lom bola va barkamol avlodni tarbiyalashning asosiy omili ekanligi yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *oil, ma'naviyat, milliy g'urur, muhabbat, vatanparvarlik, sadoqat, iftixor, tarbiya, baxt, urf-odat va an'ana, qadriyat*

O'zbekistonda oila institutiga davlat miqyosida alohida e'tibor qaratiladi. Bu borada qabul qilingan farmon, qaror va qonunlar oilani qo'llab-quvvatlash va uning qadriyatlarini mustahkamlashga qaratilgan. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonida oilaviy qadriyatlarni rivojlantirishga katta ahamiyat berilgan. Shuningdek, "Oila kodeksi" (1998-yil) oilaviy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soladi va oilaning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi. Ushbu qonunlar oilani barqarorlik va jamiyat farovonligining muhim asosi sifatida ko'radi.

Oila – jamiyatning asosiy bo'g'ini va inson hayotida muhim o'rin tutadi. Mashhur faylasuf Konfutsiyning "Davlat – katta oila, oila – kichik davlatdir" degan fikri bejiz aytilmagan. Oilada shaxs kamol topadi, tarbiya oladi va hayotga qadam qo'yadi. Oilaviy qadriyatlar va an'analar avloddan-avlodga o'tib, milliy madaniyatimizning ajralmas qismini tashkil etadi va oila mustahkamligining asosi hisoblanadi. Ular insonni ijtimoiy hayotga tayyorlab, ma'naviy dunyosini shakllantiradi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Oila bag'rida inson o'zini himoyalangan his qiladi, yaqinlaridan mehr va dalda oladi. Aynan oilada bola hayotdagi dastlabki saboqlarni o'rganib, yaxshilik va yomonlik, to'g'ri va noto'g'ri tushunchalarini anglaydi. Oilaviy muhitda shakllangan qadriyatlar insonning kelajakdagi hayotiga, uning dunyoqarashi va munosabatlariga bevosita ta'sir qiladi. Abdulla Avloniyning "Oila – tarbiya bog'idir. Bu bog'da qanday gul ekilsa, shunday meva olinadi" degan so'zlari oiladagi tarbiyaning ahamiyatini anglatadi.

Oila sharoitida bolalarda o'zgalarga nisbatan hamdardlik tuyg'ulari ham tarbiyalanadi. Chunki bola yoshligidanoq hayotda g'am-tashvishlar bilan quvonch-sevinchlar birga yurishligini anglab borishi kerak. Ota-onalar bolalarida jamiyatda va oilada kerakli ekanliklarini ilk bor his qilishni uyg'ota olsalar, insondagi bebaho xislat bo'lgan mehnat qilish quvonchidan bolani bahramand qilgan bo'ladilar. Oiladagi maishiy turmushda bolaning ishtirok etishi ham axloqiy tarbiyaning muhim omili hisoblanadi. Chunki, bola hayoti asosan uy sharoitida o'tadi. Oila a'zolari o'rtasida muomala madaniyati oilaviy tarbiyada muhim o'rin o'ynaydi. Ota-onalar ma'naviy jihatdan qanchalik boy bo'lsa, ular o'z farzandlariga nisbatan shu qadar jiddiy va mas'uliyatli munosabatda bo'ladilar. [1] O'zlaridagi mavjud ma'naviy-axloqiy fazilatlarni farzandlari timsolida ko'rishni har qanday ota-ona orzu qiladi. Oilada milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish muhim rol o'ynaydi. Agar ota-onalar jamiyatimiz

tomonidan oilaga, o'sib borayotgan avlod tarbiyasiga qo'yiladigan talabni bilsa, axloqiy tarbiya samarali bo'ladi; axloqiy tarbiyalash jarayonida bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda milliy o'zbek an'alaridan foydalaniladi; ota-onalar pedagogika va psixologiyaning zamonaviy yutuqlarini hisobga olgan holda va oilaviy tarbiya masalalari bo'yicha Sharq mutafakkirlarining boy madaniy merosidan foydalangani holda o'zining pedagogik ma'lumotini doimo oshirib boradi.

Yurtboshimizning: «Oila men uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor qayerda ishlashidan qat'i nazar agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e'tibor berilmasa, hech qachon natija bo'lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e'tibor beraman. Ha bir farzandimga ham, nevaramga ham alohida o'zimning munosabatim bor. Har bir nevaramning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman»-degan so'zlarifikrimizning yaqqol isbotidir.[2]

Oila va oilaviy tarbiya bugungi kunda dolzarb muammolardan biridir. Chunki, jamiyat aqlan yetuk, axloqan pok, jismonan baquvvat, ruhan boy avlodni tarbiyalashdan manfaatdor. Bunday avlod, eng avvalo, ma'naviy-axloqiy jihatdan sog'lom va mustahkam oilada shakllanadi. Chunonchi oilani rivojlantirish va mustahkamlash uchun qilinadigan g'amxo'rlik kelajak avlod taqdiri bilan bog'liqdir. Har qanday jamiyatda ham buyuk davlatning barpo etilishi yoshlar qanday bo'lishlariga, ularning qanday tarbiya olishlariga bog'liq. Taniqli o'zbek pedagogigi Abdulla Avloniy «Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir» deb yozgan edi. [3].

Milliy mafkuraning negizida yosh avlodni milliy mustaqillik ruhida tarbiyalash g'oyasi yotadi. Mustaqillik ruhida tarbiyalash yoshlarni milliy g'urur, milliy iftixor, milliy ong va o'z-o'zini anglash, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishni taqozo etadi. Oilada yosh avlodni ota-ona namunasi, oila an'analari, shajarasi, kasb-kori, axloqiy-ma'naviy qadriyatlari asosida tarbiyalash, ular ongida oilaga sadoqat, o'zaro mehr-muhabbat, hurmat hissini shakllantirish vositasida ularni oilaviy hayotga tayyorlash kutilgan natija beradi. Buning uchun ota-onalarni tarbiya jarayoniga tayyorlash maqsadida ota-onalar universitetlari ishini tiklash va takomillashtirish, umumta'lim maktablari, oliy va o'rta maxsus ta'lim mazmuniga «Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash» kursini kiritish maqsadga muvofiqdir.

Ota-onalar va oila tarbiyasida metodik yordam beruvchi oila kutubxonasi seriyasidagi kitobchalar va maxsus «Oila» jurnali orqali, barcha yo'nalishlardagi oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalariga «Oila psixologiyasi va pedagogikasi» kursini joriy etish oilani namunali tarbiya maskaniga aylantirish vositasidir. Shunday qilib, Vatan muqaddasligini saqlash, vatanparvarlik tuyg'usi bilan xalq, davlat, mamlakat rivojiga ulkan ulush qo'shish har bir fuqaroning jamiyat, kelajak avlod oldidagi burchidir. Bu burchni halol, pok, fidoyilik va jasorat bilan bajargan insongina haqiqiy vatanparvardir. Yurtboshimiz aytganlaridek: «Shu aziz Vatan barchamizniki, uning baxt-saodati, yorug' istiqboli, farovon kelajagi uchun yashash, kurashish, kerak bo'lsa jonni fido qilish shu muqaddas zaminda yashayotgan har bir inson uchun baxtdir». Vatan kelajagi, xalqning baxt-saodati uchun milliy g'ururi yuksak inson kurashadi.

Milliy g'urur esa milliy o'zlikni anglash bilan bevosita bog'liqdir. Zotan, milliy o'zlikni anglash - vatanparvarlikning yorqin namunasi. Insoniyatning paydo bo'lishi bilan asta-sekin uning tili, urf-odatlar, an'analari, dini, madaniyati; ezgulikni ifoda etuvchi axloq-odob normalari ham vujudga kela boshlagan. Ularning mazmunida xalqning hayot tarzi, ruhiyati,

ma'naviyati, xulq-odobi mezonlari, kelgusi farovon turmush haqidagi orzu-o'ylari o'z aksini topgan, Davr sinovlaridan o'tgan ma'naviy va moddiy boyliklar mazmunan boyib, sayqallanib qadriyat darajasiga ko'tarilib kelmoqda. Shuning uchun ham har bir xalqning, millatning o'z tarixi, u bilan bog'liq qadriyatlari mavjud. Har bir xalqning o'z tili, ma'naviyati va ma'rifati, tabiati, axloq-odob normalari, din-e'tiqodi, tarixi, adabiyot va san'ati, madaniy yodgorliklari, o'ziga xos qadriyatlari, urf-odatlar, an'analar, biologik-fiziologik, psixologik xususiyatlari, ichki muhiti, ijtimoiy taraqqiyoti va shu kabilar millatning o'zligini tashkil qiladi. Milliy o'zlikni anglash esa har bir millatning, elatning o'z tarixi, moddiy boyligi, dini, madaniyati, adabiyoti, san'ati, axloqiy-ma'naviy xulq-atvori, xatti-harakat mezonlari, urf-odat va an'alarini mazmun va mohiyatan bilish, ulardan faxrlanish hamda ularni shakl va mazmun jihatidan boyitish, kelgusi avlodlarga yetkazish, shuningdek ularni boshqa millatlarga namoyish etish ehtiyojining qudrati demakdir. Milliy o'zlikni anglash o'zi dunyoga kelib o'sgan oilasi, mahallasi,

Vatanini sevis, ota-onasi, qarindosh-urug'lari, do'st-u birodarlari, xalqi, millatiga chuqur hurmat va ehtiromdir. Ularning shajarasi, o'tmish avlod-ajdodlari, kasb-kori, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarning mukammal bilish va ulardan faxrlanish hissi demakdir. Xalq, Vatan manfaatlarini o'z manfaatlaridan yuqori qo'yish kerak bo'lsa, ularni har qanday dushmanlardan, salbiy ta'sirlardan himoya etish uchun jonni ham fido etish - o'zlikni yuksak darajaga ko'tarish demakdir. Millat, oila, vatan sha'ni, obro'-e'tibori, qadr-qimmat, hamiyati, g'ururi kamsitilgan, toptalgan vaqtda uni qo'riqlash, himoya etish uchun birlashish, kurashish o'zlikni anglaganlikning namunasidir. Milliy o'zlikni anglash, millatning abadiyligini ta'minlovchi, uning moddiy va ma'naviy boyliklarini, manfaatlarini himoya etish, ko'z qorachig'idek asrash, umrboqiyiligini ta'minlashda har bir fuqaroni ongli ravishda jipslashishga, birlashishga da'vat etuvchi, o'z mazmunida milliy g'urur, muhabbat, vatanparvarlik, sadoqat, iftixor kabi tushunchalarni mujassam etuvchi yuksak tuyg'udir. Milliy o'zlikni anglash umuminsoniy qadriyatlarni inkor etish yoki boshqa millat ma'naviy va moddiy boyliklarini hurmat qilmaslik holatidan uzoqroqdir. Aksincha, o'zga millat va xalqlarning tili, dini, moddiy va ma'naviy qadriyatlari, an'alarini bilish; hurmat qilish zahirida o'z milliy merosini shakllan va mazmunan boyitish o'zlikni anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy o'zlikni anglash millatchilik, mahalliychilik kabi holatlardan butunlay yiroqdir. O'zligini anglagan inson hech qachon sotqinlikka, xiyonatga, razolatga qo'l urmaydi. [4]

O'zbek millati tarixida milliy istiqloq tantanasi tub burilish yasadi. Milliy o'zlikni anglash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Xalqimiz asrlar davomidagi ong, tafakkur qulligidan ozod bo'ldi. Sho'rolar tuzumi davrida o'z milliy ma'naviyatimiz, an'alarimiz, ruhiyatimiz, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarimiz umumsovet qozoniga qo'shilib, o'z qadr-qimmatini butunlay yo'qota boshlagan edi. Oilada jamiyatning tub mohiyati o'z aksini topadi. Shu ma'noda, oilani kichik jamiyat deyish mumkin. Har bir jamiyat a'zosi oila bag'rida voyaga yetadi. Ijtimoiy munosabatlari o'zgartiradi va insoniy fazilatlarini namoyon etadi. Barkamol insonni shakllantirish, uni hayotga, mehnatgatayyorlash oilaning muqaddas vazifasidir. Oilani mustahkamlash jamiyat barqarorligi va qudratining muhim shartidir. Shu boisdan ham davlat oilani o'z himoyasiga oladi. Jamiyatdagi ma'naviy-axloqiy muhitning sog'lomligi ko'p jihatdan oilaviy madaniyatga bog'liq. Oila qanday bo'lsa, jamiyat ham shunday bo'ladi. Oilada er va xotinning mavqei, oilaviy munosabatlar xarakteri turli xalqlarda turlichadir. Mamlakatimiz

milliy mustaqillik yillarida ma'naviy sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, avvalo, oila qadriyatlarini, eng ilg'or an'alarini tiklashga qaratilgandir.

Oila va ayol muqaddasligi O'zbekona qadriyatdir. Hadisi sharifda, Qur'oni Karim oyatlarida ona va ayolning muqaddasligi to'g'risidagi g'oyalar oilaviy munosabatlarni takomillashtirishida muhim ahamiyatga ega. Zero, atoqli pedagogimiz Karimaxon Usmonovna o'zining "Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy fazilatlarning o'rni" nomli asarida aytganidek: "To'g'ri tarbiya – bizning baxtli kelajagimiz, yomon tarbiya – bizning kelajakdagi qayg'u-hasratlarimiz, ko'z yoshlarimiz, butun jamiyat oldidagi, butun mamlakat oldidagi aybimizdir". [5] Darhaqiqat, oilaga e'tibor, ota-ona mas'uliyatini oshirish, milliy qadriyatlarning davomiyligini ta'minlash, oila ma'naviyatini yuksaltirish – sog'lom bola va barkamol avlodni tarbiyalashning asosiy omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi" Toshkent -2019-y, 3-bo'lim.
2. "Oila – ijtimoiy tarbiyaning obyekti sifatida" Qosimova A.//Xalq ta'limi jurn. 2009. №6-91-93b
3. "Sog'lom ona va bola" yili davlat dasturi. T. 2010-y
4. Asqarova U. M va bosh. Pedagogika T. 2008 y
5. A Avloniy "Turkiy guliston- yoxud axloq". "Avesto" T. Sharq-2002- y
6. Davlatshin M. "Yosh davrlar va pedagogik psixologiya" T. 2004
7. Kaykovus. "Qobusnoma" T. Istiqlol nashriyoti 1994 y
8. gazeta.uz 2018.25.07
9. "Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy fazilatlarning o'rni" -Toshkent "Adolat - 2016"182-189-b